

УДК 330.34 : 338.242.4

ІНСТРУМЕНТИ ТА ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ

Царик І.М., к.е.н.

Чернігівський державний технологічний університет

У статті розглянуто теоретичні підходи до регулювання соціальної відповідальності бізнесу. Автором систематизовано основні принципи державного впливу на соціальну складову підприємництва. Визначено інструменти державного регулювання соціальної відповідальності бізнесу.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу, принципи, інструменти, підходи, державне регулювання.

The article is about the theoretical approaches to the regulation of business social responsibility. The author underlines the basic principles of the state influence on the social component of enterprise. Instruments of state regulation of business social responsibility were defined.

Key words: the business social responsibility, principles, instruments, approaches, the state regulation.

Актуальність проблеми. Потенційно ефективним методом підтримання соціальної відповідальності бізнесу (СВБ) на належному рівні є ринкове регулювання. Ринкові умови господарювання обумовлюють постійну відповідальність підприємств за якісне прийняття господарських рішень та результати діяльності. Попит, пропозиція та сформовані ціни дають повну інформацію бізнесу для розробки виробничої, кадрової, цінової, інвестиційної політики тощо. Однак, об'єктивно вільний не прогнозований ринок не в змозі вирішити низки важливих соціально-економічних проблем, зокрема встановити оптимальний рівень соціальної відповідальності бізнесу. Нерегульовані ринкові відносини можуть спричинити стихійний розвиток напрямків СВБ, нераціональні витрати на соціальні потреби, повну відмову від соціальних зобов'язань бізнесу.

Вирішення проблеми соціальної відповідальності бізнесу здійснюється на фоні економічних, інституційних, соціальних та політичних перетворень. У світі, що змінюється, де виробляється безліч сценаріїв розвитку підприємництва у сфері виробництва, торгівлі, екології, соціального

захисту, охорони здоров'я тощо, саме державне регулювання слугує запорукою стабільності національної економічної та соціальної системи.

Аналіз останніх наукових досліджень. Серед науковців, у працях яких досліджено теоретичні основи регулювання соціальної відповідальності бізнесу, слід відзначити таких зарубіжних вчених, як: Г. Боуен, Н. Волгін, Дж. Грейсон, К. Девіс, П. Друкер, Е. Карнегі, А. Керолл, Д. Маврідіс, С. Перегудов, М. Портер, М. Фрідмен, Ф. Хайєк та інші. Вагомий внесок у розробку теоретичних і прикладних аспектів соціально-відповідальної поведінки компаній зробили такі українські вчені, як: І. Акімова, Д. Баяра, В. Геєць, О. Грішнова, І. Каленюк, І. Колмакова, А. Колот, Т. Косова, В. Лисогор, В. Марченко, А. Марцинків, С. Мельник, П. Орлов, А. Садеков, О. Степанова, Л. Ткаченко, А. Чухно, В. Шаповал та інші.

Разом з тим, відсутність в Україні концептуальних засад регуляторного впливу на СВБ, науково обґрунтованих його принципів, важелів та інструментів обумовлюють гостру необхідність та доцільність комплексного економічного дослідження цих питань, підсилюють їх прикладну значущість. Все це зумовило вибір теми статті та визначило її мету.

Метою роботи є систематизація принципів державного регулювання соціальної складової підприємництва та визначення інструментів такої регуляції.

Викладення основного матеріалу дослідження. В умовах вираженої циклічності економічного розвитку фінансові потоки СВБ на різних стадіях циклу мають різну спрямованість та інтенсивність, що не завжди є корисним для національної економіки, суспільства і розвитку самого бізнесу. Особливо гостро слабкість ринкового механізму в питаннях регулювання соціальної відповідальності бізнесу проявляється на етапах кризи та депресії економіки. Як правило, соціальна складова підприємництва в такі часи набуває нових характеристик, з приводу яких А. Колот зазначає: «Одні бізнесові структури обирають найпростіший шлях – скорочення персоналу і зниження витрат на персонал; другі – прагнуть реструктуризації виробництва, модернізації виробничих місць і зниження витрат за мінімального скорочення кадрового ядра; треті – дбають лише про інтереси акціонерів; четверті – кошти державної підтримки спрямовують на виплату бонусів топ-менеджерам і т.п.» [3, с. 9]. У такі періоди СВБ потребує потужного комплексу заходів дер-

жавного регулювання, спрямованих на стабілізацію зайнятості, оплати праці, цін, якості товарів, екології тощо.

За таких обставин запорукою сталого розвитку національної економіки та її підприємницького сектору зокрема повинна бути науково-обґрунтована, орієнтована на довготривалу перспективу стратегія, в рамках якої підприємницькі цілі тісно пов'язуються з цілями працівників, клієнтів, споживачів та суспільства в цілому. Вбачається доцільним включення концепції СВБ до пріоритетів довгострокової економічної політики держави та розвиток її на регіональному рівні. Впровадження концепції повинно здійснюватись на основі взаємоповаги, співробітництва та конструктивного діалогу між різними секторами економіки.

Отже, економічно та соціально ефективна соціальна відповідальність бізнесу може бути забезпечена лише при умові зваженого поєднання ринкових та державних факторів впливу.

У науковій літературі описуються декілька підходів до регулювання соціальної відповідальності бізнесу: ринковий підхід, підхід з позиції державного регулювання (корпоративна соціальна політика), підхід з позиції корпоративного сумління, підхід з позиції зацікавлених сторін. [5, с. 158].

На нашу думку, соціальна відповідальність бізнесу має складну соціально-економічну природу. Її рушійними силами є економічний інтерес підприємництва та його морально-етичні засади, які можуть і повинні піддаватися корегуванню з боку держави та суспільства. Владні структури за допомогою системи методів та інструментів державного регулювання здатні зробити соціальну відповідальність більш або менш привабливою для підприємницького сектору. Таким чином, здійснюється значна переорієнтація фінансових потоків як на мікро-, так і на макрорівні. Важливим тут є питання міри впливу влади на бізнес, адже при недостатньому державному регулюванні СВБ може ігноруватися підприємствами та бути меншою навіть за законодавчо встановлений рівень (неповна або із затримкою виплата зарплат, приховування податків, забруднення навколишнього середовища тощо), а при надмірному соціальному навантаженні, запровадженому держорганами, можливий обернений ефект (зниження прибутків компаній, недостатність обігових коштів, банкрутство підприємств, значні соціальні негаразди).

На сучасному етапі вважаємо за необхідне здійснення систематизації принципів державного регулювання соціальної відповідальності бізнесу.

На нашу думку, така діяльність держави повинна ґрунтуватися на наступних принципах:

1. Принцип добровільності. Не зважаючи на те, що соціальна сфера нашої країни потребує значної допомоги з боку бізнес-структур, державний вплив на соціальну відповідальність компаній ні в якому разі не повинен мати примусовий характер. Такого висновку доходять як вітчизняні, так і іноземні науковці. Філіп Котлер та Ненсі Лі ключовим елементом у СББ вважають вільний вибір [4, с. 3]. В.С. Стельмах, Т.С. Смовженко, З.Е. Скринник зазначають: "Регулююча роль держави не відміняє дії грошових механізмів соціальної саморегуляції... Навпаки, держава, здійснюючи свій вплив через фінансові механізми, використовує гроші як фактор координації кожного індивідуального та корпоративного інтересу із загальнонаціональною ситуацією" [6, с. 72]. Компанії самі повинні приймати рішення про таку діяльність, визначати принципи та об'єми соціальних інвестицій. Дії з боку влади повинні мати заохочувальний та стимулюючий характер.

2. Принцип соціального партнерства означає, що відносини між державою та бізнесом повинні ґрунтуватися на взаємовигідних прозорих схемах роботи, додержанні законодавства та рівноправному партнерстві.

3. Принцип соціальної відповідальності держави. Держава, яка повинна бути одним з головних ініціаторів розвитку СББ, часто сама не виконує соціальні зобов'язання. Так, серед її негативних дій експерти відмічають корупцію, бюрократію, політичне лобіювання, недосконале та неповне законодавство, надмірне оподаткування, невиконання домовленостей. Особливо значним фактором є політична нестабільність і неможливість за її умов довгострокового планування діяльності підприємств. Вищезазначені чинники є значною перепорою для стабільного функціонування та розвитку бізнесу і привнесення у його стратегію соціальної відповідальності [1, с. 78].

4. Принцип прозорості співпраці та цільового використання коштів усіма учасниками. Науковці відмічають, що в Україні більшого розвитку отримали соціальні проекти без залучення держави і в основному внутрішнього спрямування, серед яких підвищення кваліфікації персоналу, його соціальний захист тощо. Така ситуація свідчить про дефіцит прозорості спільної роботи та існуючу недовіру бізнесу до владних структур стосовно цільового використання коштів соціальних

програм [2, с. 14]. У той же час бізнес також повинен дотримуватись принципу цільового використання коштів, що має підтверджуватись державним контролем.

5. Принцип державного контролю. Заходи соціальної відповідальності, здійснені бізнесовими структурами, повинні піддаватися контролю з боку владних структур. В іншому разі це може призвести до непрозорих та незаконних схем діяльності, за яких можливі крадіжки коштів, спрямованих на соціальні проекти.

6. Принцип наукової обґрунтованості. Будь-який напрямок державної регуляторної діяльності, у тому числі розвиток соціальної відповідальності бізнесу, повинен бути ретельно продуманий та науково обґрунтований. Мають бути детально розроблені важелі і механізми державного впливу на соціальну активність бізнесу, оцінені всі коротко- та довгострокові наслідки їх застосування, окреслені принципи такої державної політики, розроблена відповідна законодавча база, вивчено і адаптовано до українських умов міжнародний досвід з цього питання та інше.

7. Принцип економічної ефективності. Соціальна відповідальність підприємств не повинна суперечити головній меті їх діяльності – одержанню прибутку і не порушувати їх фінансової стабільності, а навпаки сприяти їм. Дії держави у цьому напрямку повинні ґрунтуватися на здоровому глузді та не призводити до банкрутства підприємств і економічної кризи.

8. Принцип економії або економічності. Держава має сприяти реалізації тих соціальних проектів, які при мінімальних витратах підприємств дають максимальний соціальний ефект.

9. Принцип економічної зацікавленості бізнесових структур. Цей принцип повинні забезпечувати законодавчі, фінансові та фіскальні механізми сприяння СВБ.

10. Принцип відповідності стадії економічного циклу. При встановленні пріоритетів державного регулювання СВБ повинні враховуватись вплив циклічності економіки на соціально-економічну ситуацію в країні, фінансовий стан підприємств та активність громадянського суспільства.

11. Принцип гнучкості. Набір важелів та інструментів державної регуляторної політики у сфері СВБ повинен визначатися згідно до соціально-економічних проблем суспільства та можливостей бізнесу.

Більшість інструментів державного регулювання соціальної

відповідальності бізнесу можна назвати інструментами прямого впливу, оскільки вони діють безпосередньо на підприємницькі структури. Проте, влада може впливати на соціальну компоненту підприємництва опосередковано – через перерозподіл соціальних функцій між владними органами та некомерційними організаціями [7, с. 13]. Держава може здійснювати опосередкований вплив на СВБ через громадянське суспільство, створюючи умови для його ефективного функціонування, надаючи йому важелі впливу на бізнес, а також виступаючи у партнерстві із суспільними інститутами. На рис. 1 представлені основні інструменти прямого та опосередкованого державного впливу на СВБ .

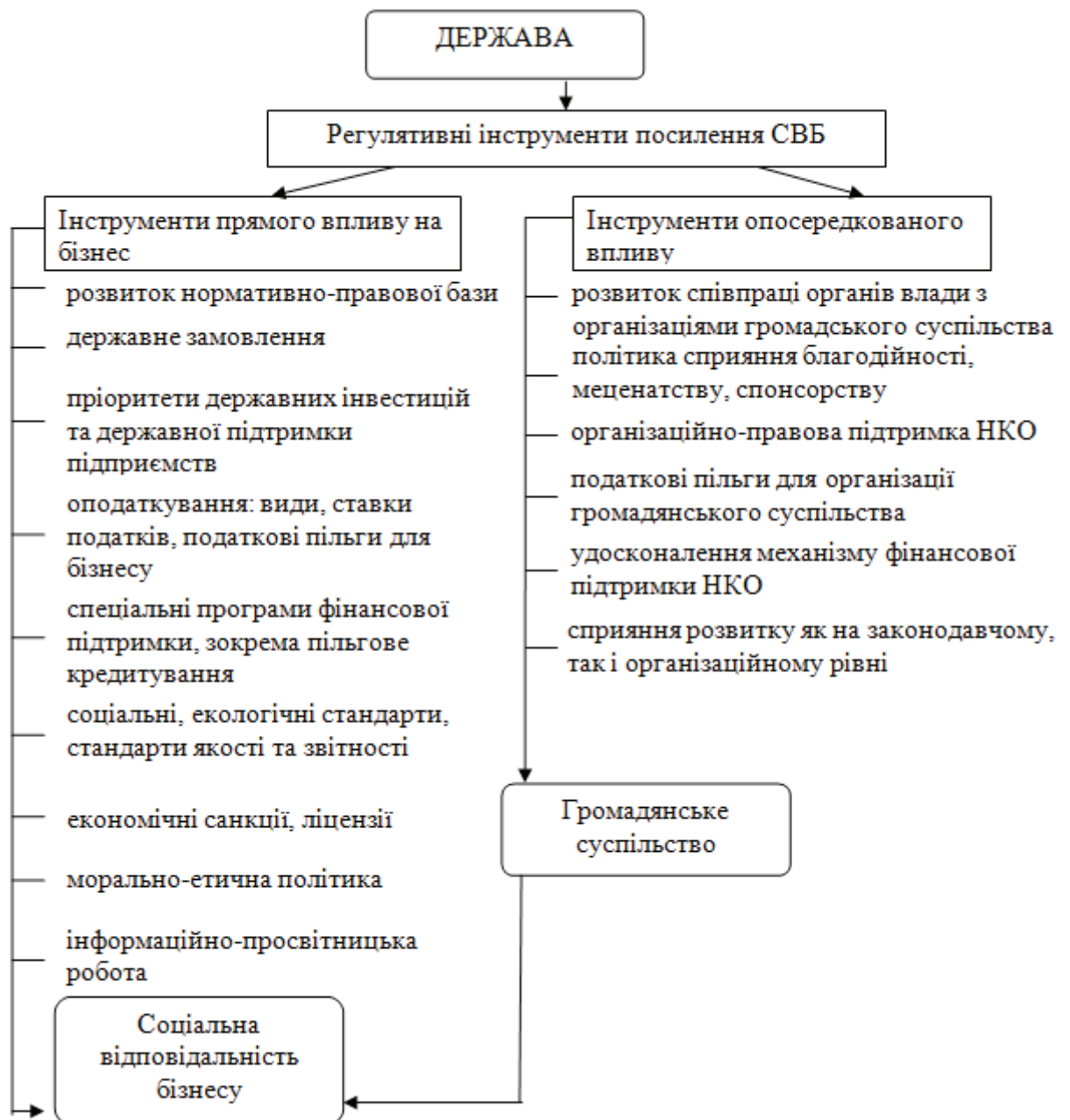

Рис. 1. Основні регулятивні інструменти посилення СВБ

Джерело: авторська розробка

Висновки. Отже, методологічною основою державного регулювання соціальної відповідальності бізнесу мають бути чітко визначені принципи, а саме добровільності, соціального партнерства, соціальної відповідальності держави, прозорості співпраці та цільового використання коштів, державного контролю, наукової обґрунтованості, економічної ефективності, економії, економічної зацікавленості бізнесових структур, відповідності стадії економічного циклу, гнучкості. Крім того, посилення СВБ має здійснюватись за допомогою правових, економічних, адміністративних та інформаційних методів із залученням широкого спектру інструментів прямої та опосередкованої дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бегма Ю. К. Якісне дослідження методів впровадження соціальної відповідальності бізнесу в Україні / Ю. К. Бегма, О. Ю. Вінніков, О. І. Редько. – К.: Факт, 2006. – 130 с.
2. Економічний діалог: партнерство заради успіху. Аналітична доповідь / [Я. А. Жаліло, І. М. Акімова, Д. В. Ляпін та ін.]. – К.: Національний інститут стратегічних досліджень. Центр антикризових досліджень, 2007. – 26 с.
3. Колот А. Корпоративна соціальна відповідальність, соціальна звітність та аудит як сучасні інститути та технології соціального розвитку / Україна: аспекти праці. – 2010. – №3. – С. 3–9.
4. Котлер Ф. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства / Ф. Котлер, Н. Лі; пер. з англ. С. Яринич. – К.: Стандарт, 2005. – 302 с.
5. Петрунин Ю.Ю. Етика бізнеса / Ю.Ю. Петрунин, В.К. Борисов.– М.: Дело, 2000. – 280с.
6. Стельмах В.С. Гроші-людина-соціум: параметри взаємин / В.С.Стельмах, Т.С. Смовженко, З. Е. Скринник. – Львів: ЛБІ НБУ, 2006. – 374 с.
7. Степанова О.В. Організаційно-економічні основи соціально-відповідального управління промисловими підприємствами : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / О.В. Степанова. – Суми, 2008. – 19 с.